

גליון באר הפרשה

נערך ונלקט מתוך תוכן דברי שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

וירא

מכון
באר
האמונה

גליון באר הפרשה

להערות והארות,
זמן לכל עניין אחד
ניתן לפנות:
לטלפון 718.484.8136

או לאימייל:
Mail@BeerHaparsba.com

מדוי שבעה בעצמו בדוא"ל בחינם

הירשמו היום!

לשון הקודש
באר הפרשה
mail@beerhparsha.com

אדיש
דער פרשה קוואל
mail@derparshakval.com

אנגלית
Torah Wellsprings
mail@torahwellsprings.com

ספרדית
Manantiales de la Torà
info@manantialesdelatorà.com

צרפתית
Au Puits de La Paracha
info@au.puits.de.la.paracha.com

איטלקית
Le Sorgenti della Torah
info@lesorgentidellatorah.com

רוסית
Колодез Торы
info@kolodetz.tory.com

מכון
מכון באר האמונה
Mechon Beer Emunah
1630 50th St, Brooklyn NY 11204
718.484.8136

בארה"ק:
מכון באר האמונה
רח' דובב מישורס 4/2
עיר"ק ירושלים תובב"א
025 688 040

י"ל ע"י מכון באר האמונה
© 2025 כל הזכויות שמורות להמכון

העמקה או הדפסה של הגליון בכל פרמט שחוא כדי
להרויח או לפרסם עסק וכדוי ללא אישור בכתב ממכון
באר האמונה היע נגד החלכה והחוקק הבינלאומי

תוכן הענינים

פרשת וירא

אמונה

כי על כן עברתם - מה' מצעדי גבר כוננו. ד

אין יאוש

היפלא מה' דבר - אין יאוש בעולם כלל. ט

עמידה בנסיונות

והוא עומד עליהם - מעלתנו למעלה ממלאכים, לפי רוב הקושי. טו

אל תביט אחריו - להתגבר על היצר שמפילו לעצבות בגין העבר. כב

צדקה וחסד

לעשות צדקה - להיות טוב ומיטיב לבריות. כה

ספח"ק בת עין

הנה עיקר שרצה הבורא ב"ה להודיע לאברהם אוהבו, לא אבדת והפיכת סדום, אלא רצה להודיעו גודל חסדו ית' בענין התשובה, וכך אמר לו הבורא ב"ה, 'זעקת סדם ועמרה וגו' - ר"ל, ידוע לך שאנשי סדום רעים וחטאים מאוד, ואעפ"כ אין אני חפץ במיתתן כי אם בשובם מדרכיהם וכו', ועוד שאני בעצמי אעזור לבם לתשובה, וזה שאמר הכתוב 'ארדה נא ואראה', ר"ל, ארדה מדרגא לדרגא כדאיתא בזוהר (ח"א דף קה:), ואעזור לבם לתשובה, ואח"כ 'אראה, הכצעקתה הבאה אלי עשו', ר"ל, אם עשו תשובה כפי הצעקה של חטא הבאה אלי, היינו שעשו תשובה גדולה ומעולה כפי פגם החטא, אז 'כלה', ר"ל, אמחוק ואכלה את עונם, ואם לא יעשו כל כך תשובה - 'אדעה', ר"ל, למחול כפי התשובה במעט יסורים.

(בת עין פרשת וירא, ד"ה המכסה)

פרשת וירא

כי על כן עברתם - מה' מצעדי גבר כוננו
 בפרשתן (יה ה'), 'וסעדו ליבכם אחר
 תעבורו כי על כן עברתם על
 עבדכם' וגו', ולכאורה צריך ביאור אומרו
 כי על כן עברתם, וכי משום כך עברו
 עליו בכדי שיאכילם ויקיים בהם הכנסת
 אורחים [וע' רש"י מה שפירש בזה].
 ומבאר הרה"ק ה'שם משמואל' זי"ע (תרע"ו)

ה"ה כי), שהנה נאמר (תהילים לו) 'מה'
 מצעדי גבר כוננו, והרי שהקב"ה הוא
 המוליך את האדם בכל צעד ושעל שהוא
 פוסע והולך, והכל כדי שתתקיים הכוונה
 העליונה בפי שיעלה ברצון השי"ת*, ואף
 אם נדמה לאדם שהוא הולך בשביל
 מטרה מסוימת שעלתה בדעתו, אך
 האמת היא שהכל הוא בחשבון מושגת

א. הגאון רבי מרדכי פאגערמאנסקי זצ"ל יצא פעם מחוץ לעיר בלוויית מוהל מפורסם
 מהעיר מינסק (שהביאו החרדים לדבר ה' למול כמה תינוקות בעירו - קובנא), בעודם מהלכים
 תעו בדרכם (שכחו לרדת מהרכבת בתחנה הנצרכת, וממילא כבר הוכרחו להמשיך עמה עד סוף
 דרכה, ושם היה המעשה) והגיעו למקום שאינם מכירים, נענה רבי מרדכי ואמר, התורה
 כתבה (בפרשתן כא יד) 'ותלך ותתע במדבר באר שבע', וברש"י, 'חזרה לגילולי בית
 אביה'. ולכאורה צ"ב, היכן מרומז בקרא שחזרה לעבוד עבודת אלילים, אלא ביאורו,
 שהמאמין בה' לעולם אינו מרגיש עצמו 'תועה', כי הוא יודע שכל מקום אשר תדרוך
 כף רגלו בו, שם הוא המקום אשר הבורא הביאו והעמידו לאותם רגעים, ולכן כשמצינו
 שהפסוק אומר עליה ש'תעתה' בדרכה, הרי זה מורה שאבדה אמונתה שהיתה לה
 בבית אברהם ו'חזרה לגילולי בית אביה', כי המאמין אינו תועה (כע"ז מתאמרא בשם
 הרה"ק מקאצק זי"ע). ויהי בגמרו את דבריו, הופיע לנגדם יהודי המחפש אחר 'מוהל'
 שימול את בנו הנולד לו למזל טוב, אז ראו עין בעין שאין יהודי תועה... אלא הקב"ה
 סיבב והביאם לכאן בשליחות היעודה להם (נכתב ע"י תלמידו בקונטרס 'גדולת מרדכי' שבסו"ס
 שיח יוסף עמ' כ').

בדרך צחות אמרו, הרבש"ע הוא כל יכול, ואין דבר בעולם אשר נבצר ממנו לעשות,
 חוץ מדבר אחד... לטעות... שלא שייך טעות כלפי שמיא חלילה, והאמונת איתן
 ויסוד החיים של איש יהודי שאין שום 'טעות' ואי אפשר לומר שהוא נמצא כאן
 ובמצב זה 'סתם' מבלי סיבה...

בכל פרט ופרט, ואין האדם הולך אלא ודרכו יחפץ, שאף אם היתה דרכו של בגזירת מלך המולכו כפי רצונו ית', וזהו האדם כפי אשר (נרמה לו ש) יחפץ, אך שאמר הכתוב 'מה' מצעדי גבר כוננו האמת שאך ורק מה' מצעדי גבר כוננו.

ב. מובא בגמ' (סוכה נג.) ששלמה המלך ראה את מלאך המוות כשהוא עצוב, שאלו שלמה לפשר הדבר, והשיב לו כי נגזר מן השמים שעליו 'לקחת' ולהמית את שני סופרי המלך אליהרף ואחיה, מיד קרא שלמה לשדים ואמר להם שיטלו עימם את שני האנשים הללו ויביאו אותם אל העיר לוז, שם אין שליטה למלאך המוות, אך כאשר הגיעו לשערי העיר תפסם מלך המוות ונטל את נשמתם. למחרת שוב הופיע לפני שלמה כשהוא שמח, חזר שלמה ושאלו על כך, והשיב, כי נגזר עליו להמית אותם דווקא באותו מקום ששלחת אותם לשם, 'מיד פתח שלמה ואמר, רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ביה לאתר דמיתבעי תמן מובילין יתיה' (רגלי האדם 'ערבים' לו, והם מוליכים אותו למקום שמתבקש ששם יטלו ממנו את נשמתו).

ולכאורה הדברים מוקשים בתרתי. א. לאיזה צורך נגלה מלאך המוות לשלמה כשהוא שמח לאחר שכבר המית את שני הסופרים, התייחס בפעם הראשונה הופיע המלאך כדי לגרום לו להולכים עד פתחה של לוז, אך מה הטעם לחזור ולהופיע כשהוא שמח. ב. מהו שאמר שלמה רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ביה, וכי הם הלכו ברגליהם, והלא השדים נשאו אותם במרומים. אלא ביאורו, שמלאך המוות בא להתגרות בשלמה ולהפיל את רוחו בקרבו, כשטען בפניו, אתה אשם במיתתם, כי אלמלא ציוות להעביר אותם ללוז הרי היו נשארים במקומם ולא הייתי יכול להמיתם... ואכן שלמה הבין היטב את כוונתו, ומיד פתח ואמר רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ביה, אין לזה שום שייכות אלי, אלא שכך נגזר עליהם מן השמים, ואילו לא הייתי מורה כן לשדים אזי היו הם עצמם הולכים ברגליהם לשם, כי רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ביה... ואל תבלבל דעתי בספקות אלא אני בתומי אלך באמונה פשוטה ותמימה.

ולאפוקי מאותה דעה נפסדת וכוזבת האומרת שפלוני נהרג כי עבר את הכביש (road) ופגע בו רכב, לא כן, אלא אדרבה, מאחר שנגזר עליו להיהרג בתאונה על כן הוליכוהו רגליו למקום ההוא.

וכדבריו של הרה"ק ה'דברי ישראל' זי"ע (בשלה) בזה"ל, וכשהאדם מאמין שאין מקרה בעולם, רק הכל בהשגחה פרטית מן השמים, וכל ההווה ומתרגש בעולם אפילו תנועה קלה ואפילו צעדי רגליו ספורים בהשגחה, ואפילו עשרת אלפים צעדים והילוכו של אדם הכל הוא בהשגחה פרטית, כמו שאנו מברכין בכל יום בשם ומלכות ברכת 'המכין מצעדי גבר', אזי על ידי אמונה זו ניצול ממרה שחורה ועגמת נפש וכו', כי על ידי שמאמין ששום דבר בעולם אינו נעשה על ידי רצונו של אדם רק הכל בהשגחה מן השמים, ממילא לא יכעוס ולא יתקצף ולא ירהר, עכ"ל.

וזהו שאמר אברהם אבינו לאותם 'שלושה אנשים' שהיו נדמים בעיניו כערביים, אתם חושבים שהלכתם במקום הזה מפני שכך עלה ברצונכם, אך האמת היא שכל עצם ההליכה היא אך ורק מ'ה' המבין מצעדי גבר, והוא הכניס בכם הרצון שתלכו כאן בכדי שאוכל לזכות על ידכם במצוות הכנסת אורחים, כי ראה ה' בעיני עד כמה שאני מצמער על שלא נודמנו לי אורחים, וכך אמר להם אברהם, סעדו ליבכם אחר תעבורו כי על כן - לסיבה זו שתאכלו אצלי - עברתם מעל עבדכם.

וכה הם דבריו בהאי לישנא, ויש לפרש בפשיטות לפי מה שנאמר 'מה' מצעדי גבר כוננו, וא"כ השי"ת סיבב שיעברו עליו כדי לזכותו במצות הכנסת אורחים, וכמו שהיה באמת כדרכיב ברש"י (פסוק א) 'לפי שראהו מצמער', וזהו שאמר כי על כן, בשביל זה שזכה במצוה עברו עליו, ואף שחשב שהם לא היתה כוונתם לזה [שהרי חשבם לערביים ולא למלאכים] הורה אותם דעת שמה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ, היינו אף שחפץ לעשות דרכו למטרה אחרת. עכ"ל.

כיו"ב יש ללמוד ממה שנאמר בפרשת בראשית (ד כב) שלמך הוליד את תובל קין, ופירש רש"י מדוע נקרא בשם זה, כי הוא 'תיבל אומנותו של קין, תובל לשון תבלין, תיבל והתקין אומנותו של קין לעשות כלי זין לרוצחים' [כלומר שקין היה הרוצח הראשון בעולם, שהרג את הבל אחיו, אלא שקין הרג על ידי זריקת אבנים, ואילו תובל קין 'שכלל' את המלאכה ויצר לצורך ה'רציחה' כלים מיוחדים - כלי זין], מעתה יש להקשות מפני מה נקרא 'תובל קין' ולא 'תיבל קין'... וביאר איש נבון ומשכיל, כי הנה כתב רש"י (פסוק כג) 'שהיה למך סומא ותובל קין מושכו, וראה את קין ונדמה לו כחיה ואמר לאביו למשוך בקשת והרגו', ולכאורה נראה כאן שתובל קין הוא האשם בהריגת קין, מחמת שלא נזהר לבחון ולבדוק אם זה חיה או אדם, אך באמת כבר נגזר על קין מימי קדם שיקבל ענשו לאחר שבעה דורות, וכדכתיב (פסוק כד) 'כי שבעתים יוקם קין', נמצא שתובל קין לא היה אלא 'שלוחא דרחמנא' להרוג את קין, כי כך גזר הקב"ה שהוא יהיה זה שיוביל את קין לסופו... על כן קרא שמו תובל קין, שעל ידו נגמר רצון העליון להביא ולהוביל את קין לידי ענשו.

ג. מעשה באחד מחסידי הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע שתינה לפני רבו את צרתו בענין הפרנסה, היות ודרכו לקנות 'עורות' ממפעל גדול בברלין, וממסחרו הוא מרוויח את לחם חוקו בכבוד ובכבוד. והנה עתה קיבל מכתב מבעלי המפעל (שגם כן היו יהודים), שמחודש זה והלאה יפסיקו לשלוח לו עורות, שאלו ה'אמרי אמת' וכי יש דבר מה שאוכל לעזור, ומשלא נענה, פנה אל חסידו ואמר לו, הנה נוסע אנכי עם גיסי ומחותני הרב מבענדין אל עבר עיר הנופש מארינבאד, בדרכנו נעבור ליד העיר ברלין, פנה נא אל גיסי ותשאל מאיתו האם יסכים שניכנס לשם לדבר בעניינך עם

בעלי המפעל, פנה החסיד בתקווה טובה אל הרב מבענדין שמיד הסכים באמרו 'ודאי שאעשה כדבר הרבי', וכך הגיעו שני הצדיקים אל המפעל בברלין.

מיד פתח ה'אמרי אמת' ואמר, שמי הוא אברהם מרדכי אלתר, ובפולין אני קרוי הרבי מגור, וזהו גיסי רבה של בענדין, ואנו גם מחותנים בינינו. מיד קפץ בעל המפעל וניתר ממקומו, וביקש מה'אמרי אמת' שיחזור שוב על דבריו, ואכן ה'אמרי אמת' כפל את דבריו הראשונים, בעל המפעל נראה נרגש כולו, אץ לקרוא לשותפו וביקש מהרבי שיחזור שוב על דבריו באזני שותפו, משסיים ה'אמרי אמת' דבריו בשלישית, תפסו שני השותפים זה בזרועותיו של זה והחלו לרקוד בשמחה יתירה, תוך כדי שהם מסבירים ל'אמרי אמת' שהם גיסים, וזה זמן רב ש'שדכן' מנסה לשדך ביניהם (בנו של זה לבתו של זה) אך אינם יכולים להחליט בעצמם האם ראוי הדבר שגיסים ישתדכו ביניהם או לאו, וכיון שכך כבר נוצר בינינו 'ריחוק' מסוים, וזה גרם שלא עסקנו כראוי במסחר העורות שהרי כל המפעל בבעלות שנינו הוא, עד שכבר באנו לכלל הסכמה לעזוב את השותפות ולחלק את המפעל לשניים, אך עתה כשאנו רואים שאפילו הרבי מגור השתדך עם גיסו גם אנו נשתדך בינינו. לאחר מכן שאלו את ה'אמרי אמת' לשם מה הגיע אל המפעל, ענה להם שבא להשתדל עבור חסידו שדואג על פרנסתו שתיפסק, ענהו מנהל המפעל, כל זאת שכתבנו לו שנפסיק לשלוח העורות היה רק מכיוון שחשבנו לחלק את השותפות, אבל לאחר שבאנו לכלל הסכמה להשתדך ולהשאיר את כל העסק על מכונו, הרי בעזהש"ת שוב נמשיך לעסוק עם אותו חסיד ואין לו על מה לדאוג.

נענה ה'אמרי אמת' ואמר ראה נא כמה סיבב הקב"ה, שהחסיד יתלונן על חסרון הפרנסה, ואנו נעקוף בדרכינו אל הגיסים השותפים במפעל, וכל זאת רק בכדי שהשידוך ביניהם יבוא לידי גמר, ומזה ילמד אדם על כל הליכות חייו, שמה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ.

ד. איתא בגמ' (ברכות ג), אמר רבי יוסי, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל, בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח... ואמר לי, בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו, אמרתי לו להתפלל, ואמר לי היה לך להתפלל בדרך, ואמרתי לו מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים. ולכאורה צריך ביאור מדוע אמר 'שמא יפסיקו בי עוברי דרכים' ולא אמר שמא יפסיקו בי 'הולכי דרכים', על דרך שאמר על עצמו 'פעם אחת הייתי מהלך בדרך' ולא אמר הייתי 'עובר בדרך'.

ומבאר הגה"ק ה'בן איש חי' זי"ע (בן יהודע שם), ש'הולכי דרכים' היינו אותם המאמינים באמונה שלימה שעצם הליכתם היא בהשגחה עליונה, והמכין מצעדי גבר מוליכם מהטעם וסיבות המיוחדות לו, ואילו 'עוברי דרכים' היינו אותם שנחסר להם אמונה

ובך אמר ראש הישיבה דטעלז הרב אליהו מאיר בלאך זצוק"ל, דמצינו (שמואל א' ב כא-כב) כשברח דוד מלך ישראל מפני שאול המלך, עשה סימן עם רעז ואוהבו יהונתן בן שאול לדעת האם אכן גבר כ"כ כעסו של שאול עליו, וכך היה סימנם, שיהונתן יזרוק חיצים, ולאחמ"כ ישלח נער לאוספם, אם כה אומר לנער החיצים ממך והנה' - סימן הוא שעדיין לא גבר כל כך כעסו של שאול ואפשר לדוד לחזור לביתו,

אך אם יאמר לנער 'החיצים ממך והלאה' אזי סימן הוא שגבר כעסו, ואז לך בי שלחך ה'. והלשון צריך ביאור, מדוע אמר לו 'לך' בי שלחך ה', היה לו לומר 'ברח' בי שאול מבקש להרגך. אלא ביאורו, כי אף כשנראה לאדם שהוא נצרך לברוח ממקומו מפני שחברו רודף אותו, באמת, לא זוהי סיבת בריחתו - אלא אך ורק מחמת כי שלחו ה' למקום ההוא, ויש לו איזה שליחות מן שמיא לעשותה במקום ההוא' דייקא'.

זו, ואינם רואים מטרה בעצם הדרך - כי אם במקום אשר יגיעו אליו, על כן ירצו לעבור את הדרך בחפזון ובהלה ברצונם להשיג עוד, ולא עוד אלא שנראה להם שעל ידי המהירות יוכלו להשיג יותר, ואינם יודעים שהכל נקצב משמים וההשתדלות לא תועיל מאומה להשיג יותר מאשר נקצב להם. והנפקא מינה ביניהם, שהולכי הדרכים לא ירגזו על עיכוב ומונע בדרכם שהרי יודעים בבירור שהכל בהשגחתו הפרטית, ומה להם להתרגז ולצאת משלוות נפשם אם הוא רצון ה' שיתעכבו. מה שאין כן 'עוברי הדרכים' ירגזו על כל המעכבם בדרכם, בחושבם כי על ידו יפסידו את תכליתם - הדרך אשר הם עתידים לבוא לשם. וזאת אמר רבי יוסי מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים דייקא, כי הולכי דרכים המאמינים שמה' מצעדי גבר כוננו לא יפסיקוהו מתפילתו אף שמעכבם מלהמשיך בדרכם, אמנם מתיירא היה שעוברי דרכים יפסיקוהו, כי אותם אנשים לא יסבלו אפילו עכבה של רגע אחד, לרוב בהילות וחפזון נפשם.

על פי זה ביאר עוד הא דאיתא בגמ' (תענית כד:) שרבי חנינא בן דוסא היה מהלך בדרך, החל הגשם לרדת, אמר, רבש"ע כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער, ופסק הגשם. אמר רב יוסף לא הועילה תפילת הכהן גדול לגבי רבי חנינא בן דוסא, כלומר, שהכהן היה מתפלל ביום הכיפורים 'תפלה קצרה' - ואל יכנסו לפניך תפילת עוברי דרכים (לעצור את הגשם). ומבאר ה'בן יהוידע', כי תפילת הכהן הגדול הייתה שלא תתקבל תפילת עוברי דרכים, ואילו רבי חנינא בן דוסא לא היה בדרגה פחותה זו, אלא הוא היה מהלך בדרך, וכלישנא דגמ' 'הוה קא אזיל באורחא' (ותפילת 'מהלך' בדרך אכן פועלת). ה. מאמר זה אמר ראש הישיבה דטעלז בעת חנוכת הבית של הישיבה בקליוולאנד שבארה"ב, ובהתרגשות סיפר את דרכי השגחת השי"ת והצלתו מגיא צלמוות במלחמה הנוראה, וכה סיפר, בטרם שנות המלחמה דרו הוא ומשפחתו בטעלז

היפלא מה' דבר - אין יאוש בעולם כלל תיראי וגו', ויפקח אלוקים את עיניה
בפרשתן (כא יד-יט), 'ותלך ותתע במדבר ותרא באר מים ותלך ותמלא את החמת
באר שבע, ויכלו המים מן מים ותשק את הנער', ולכאורה צ"ב,
החמת וגו', ותשב מנגד ותשא את קלה לשם מה נכתב כל דבר המעשה בתורה
ותבך וכו', ויקרא מלאך אלוקים אל הנר הקדושה, וכי איזה תכלית וצורך יש לנו
מן השמים ויאמר לה מה לך הנר אל לדעת כל אותו מאורע שנגמרו המים

שבליטא, ביום מן הימים עלה לגדולה אחד ממושעי ישראל ועלה חשש שמא יתנקם
ברא"י על שסטר לו על לחיו באיזו הפגנה שנערכה כנגדו (על שפתח חנותו בשבת קודש),
על כן הוכרח לעזוב את ארצו מולדתו ובית אביו וגלה לארה"ב, כמובן שהדבר היצר
לו מאד, ולא הבין על מה ולמה באה לפתחו צרה צרורה זו שיצטרך לגלות למרחקים,
אך כעבור כמה שנים כאשר פרצה ה'מלחמה' ורוב מנין ובנין של יהדות אירופה
נהרגו על קידוש ה', וביניהם כל משפחתו של רה"י, ואף גם בני הישיבה, או אז
הבין, שכל בריחתו הייתה הצלתו ממוות לחיים, בגשמיות, וגם ברוחניות שחזר והקים
לתפארה את הישיבה דטעלז בקליוולאנד.

1. מעניין לעניין באותו עניין, הנה כתיב בפרשתן (כ א-ב) 'ויגר בגרר, ויאמר אברהם
אל שרה אשתו אחותי הוא וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה', והרי שאברהם
אבינו התיירא שמא יהרגוהו על דבר שרה, על כן אמר שהיא אחותו, ולכאורה יש
מקום להתבונן מדוע חשש והתיירא אברהם, והרי כבר ראה שהיה ה' בעזרו וניצח
את כל ה'ארבעה מלכים' למעלה מדרך הטבע, ואם כן, אילו יבוא אבימלך לקחת
את שרה אזי יעמוד עליו אברהם ויהרגוהו. וביותר יש לתמוה, מדוע כשלקחו את
לוט לא חשש אברהם ומאי שנא כאן שכן התיירא. ומבאר בספר 'נפלאות חדשות'
(נדפס בשנת תרמ"ז) ששמע מאחד מהצדיקים, כי מאת ה' היתה זאת, ר"ל הקב"ה הכניס
בקרבו אימתה ופחד מפני אבימלך, בכדי שלא יהרגנו, אלא אבימלך יקח את שרה
ואז יקבל עונשו ויתפלל עליו אברהם, ועי"ז תיוושע שרה על ידי שאברהם יהיה
'מתפלל על חברו' והוא יענה תחילה, ואילו היה אברהם נלחם באבימלך ומונעו בכח
מליטול את שרה ממילא לא היה מתגלגל שיתפלל עליו ולא היה זוכה לבנים.

נמצינו למדים, א. הקב"ה הוא מנהיג את האדם ואת העולם לפי התכלית שגזר
בחכמתו, גם פחד האדם (ושאר רגשותיו) אינם אלא מאת הקב"ה, ומה שאברהם אבינו
חשש מאבימלך לא היה מחמת שהוא היה חלש ממנו וכדומה, אלא כי כך רצה
הקב"ה. ב. כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד, אותה 'צרה צרורה' של לקיחת שרה
לבית אבימלך לא היתה אלא הכנה לטובה הגדולה בהולדת יצחק, שאלמלא נלקחה
לא היה שייך אצלו המתפלל על חברו, וממילא לא היה נענה תחילה...

ונטה ישמעאל למות ונעשה לו נס. ומבאר הרד"ק בזה"ל, ונכתב כל זה ללמד שלא יבהל אדם לצרות אם יבואהו, ויבטח בא-ל שישים האחרית לטוב, עכ"ל.

ומבאן חיוזק גדול לדידן, לשאת ק"ו בעצמו - כל אחד ואחד באשר הוא, אם הגר אינה צריכה להיבהל כאשר יבואו עליה צרות, קל וחומר בן בנו של קל וחומר לכל איש מישראל, מזרע האבות הק' אברהם יצחק ויעקב שאין לו להיבהל אלא יתלה מבטחו בהש"ת שבוודאי ישים אחרית דבר לטוב.

יתר על כן מצינו להרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע שמביא בשם זקנו הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע לבאר בדברי המדרש (בר"ר נג יד) 'אמר רבי בנימין, הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר עיניו רואה שהכל לפניו. עכ"ל. והרי שהישועה אליה אנו מצפים, ישועת הכלל וישועת הפרט, ניצבת ומוכנה לפנינו, אין לנו אלא לבטוח בה"ה ולהתפלל אליו שיגלה עינינו'.

ז. עפ"י ביאר הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (תרנ"ה ד"ה במדרש) מה דאיתא במדרש (בר"ר נג יד) על הפסוק (כא יט) 'ותלך ותמלא את החֲמָת - הִדָּא אַמְרַת (זאת אומרת) מחוסרת אמנה היתה', וכבר הקשו רבים, מה היה חסרון האמונה בהגר בכך שמילאה את החמת מים שיהיה לה להשקות את ישמעאל בנה גם למחרת... אלא שהלא זה עתה הראו לה מן השמים כיצד 'כל הנצרך לכל בריה מוכן בכל מקום ובכל עת', והיה עליה 'ללמוד' ולהכניס את הדברים בקרבה כיצד הקב"ה מכין מזון וכל צרכי האדם בכל עת ובכל זמן, וממילא אין לה שום צורך 'לדאוג' מהיכן יהיה לה מים למחרת, שהרי בוודאי הקב"ה ימציא לה מים (או שיפתח באר במקום אחר, או שהרבה דרכים למקום), ומכך שמלאה מים מחמת דאגתה שמא לא יהיה לה למחרת הרי זה מוכיח בעליל שמחוסרת אמנה היתה, ועל כן הגם שהראו לה את יד ה' ונפלאותיו לא נכנסו הדברים לליבה...

ח. בהקדמת הספר 'ויגד יעקב' מביא בנו הרה"ק ה'ויחי יוסף' מעשה שהיה עם אביו המחבר הרה"ק ה'ויגד יעקב' זי"ע, וז"ל, פעם אחת בהיותו במרחץ טאצמאסדארף והלך בליל שב"ק אחר הסעודה לחוץ לשאוב אויר צח עם משמשויו, ובאו להמעין של מי הרפואה, ותחת אחד השיחים ענה א' (או הוא ז"ל) כי טוב היה כעת לשתות

וכך כתב בספר דבר אברהם (לר' אברהם הורביץ תלמיד החזו"א בהקדמה) 'מרגלא בפומיה (דהחזון איש) תשועת השי"ת באה ברגע שהאדם כבר לא רואה בדרך הטבע מקום להושיע'. וכיצא בדבר ביארו במאמר הידוע 'תשועת ה' כהרף עין' - 'הרף עין' היינו

עצימת העיניים, כלומר, כשהוא מבין ומכיר שבכוחות עצמו אינו יכול להשיג כלום וכל מעשה ידיו אינם אלא כגרזן ביד החוצב, ולכן הוא סוגר עיניו, ומוסר עצמו ומצבו, הצלחתו ועתידו לידי הנהגת שמים והשגחת הבורא ית' - מיד תבוא אליו 'ישועת ה'".

מן הבאר

כתב בספר 'אזור אליהו' (לתלמיד הרה"ק מקאצק זי"ע) לבאר בלשון הכתוב ב'הפטרה' לפרשת השבוע (מלכים ב' ד'), שם נאמר על אשה אחת מנשי בני הנביאים שצעקה אל אלישע שאין לה כלום בביתה כי אם אסוך שמן, ואמר לה שתשאל כלים מאת שכנותיה 'כלים רַקִּים אל תמעיתי', וז"ל, הנה עצה גדולה על פרנסה הוא, שהאדם יסלק את כוחו מכל וכל, ולידע באמת שאין השתדלותו מועלת כלום, וכל יותר שידע האדם בעצמו שהוא נעור וריק מכל ההתפעלות יותר מוכן הוא לפרנסה וכו', וזה כלים ריקים אל תמעיתי, כל יותר שתדע בעצמך שאתה כלי ריק - יותר טוב הוא. עכ"ל.

נפלאות מצינו בפירוש הרד"ק על מה שנאמר (תהילים קמז ט) 'נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו', ומבאר, כי הנה העורבים המה שחורים במראיתם, אכן כשהם קטנים מראיהם לבן, ועל כן אין העורב מכיר בבניו הגוזלים אלא חושב שהם מין אחר ואינו מספק להם מזונותיהם, והקב"ה מזמין להם יתושים ואוכלים אותם, 'והנה הוא עוזר החלשים שאין בהם יכולת מעצמם', ואין הכוונה 'לחלשים' דייקא אלא למי שמשים עצמו כחלש... שידוע שאין בו שום כח משלו אלא סומך רק על הקב"ה... אדרבה, כאשר ישריש האדם היטב בעצמו את האמונה הטהורה שהוא עצמו אינו כלל חלק מה'עסק', ורק הקב"ה עושה את כל המעשים - ברווח או ב... אזי יראה בישועת ה', ואכן יזכה לראות בעיני בשר, כי אכן הכל בידי בוכ"ע, ברצותו מרחיב וברצותו... וכה היה מעשה אצל האדמו"ר רבי משה מקאפיטשניץ זי"ע בנו של האדמו"ר רבי אברהם יהושע העשיל זי"ע שבשנות קדם היה עוסק לצורך פרנסתו במסחר היהלומים (ב'בורסת' היהלומים שבמנהטן), והנה אירע פעם שבמשך כמה שבועות רצופות לא הרוויח אפילו פרוטה אחת, בצר לו 'הזכיר' עצמו לפני אביו הגדול, וכה אמר, 'איך מאך גארנישט' (בלשון בני"א הכוונה שאינו 'מרוויח' כלום), ומה יעלה בגורל אנשי ביתי, אין לחם לאכול ולא בגד ללבוש, נענה לו אביו הגדול, אכן זאת עליך לחזור ולהשריש היטב בעצמך אז דו מאכסט טאקע גארנישט - שבאמת אינך עושה מאומה, כי הכל בדבר שמים נעשה, ורק תלוי בידי קוב"ה, הוא מכריז אם ירוויח האדם או לאו, מבלי כל עניין ושאיכות למציאות העניינים אם האדם עבד והתייגע או לא...

אנוש', וכביאורו של הנה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (מכתבי החפץ חיים, כ) בכתוב בפרשתן (יח-יגיד) 'ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקך שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי, היפלא מה' דבר', ולכאורה צ"ב מדוע האריך הכתוב במעשה זה שנראה כגנותה של אותה צדקנית, גם צ"ב מדוע האריכה תורה בכל הענין אם שרה צחקה או לאו. ומבאר הח"ח, כי 'מעשה אבות סימן לבנים' וכל אשר אירע להם יארע גם לנו דור עקבתא דמשיחא, אשר רבים יאמרו איך יתכן שפתאום יבוא משיח צדקנו ויגאלנו, ויהיו צוחקים בקרבם לאמר לא ייתכן כדבר הזה, לזה האריכה תורה

במעשה דשרה שנרע שיש לקב"ה תרעומת על הנהגה כזאת (וכלשון הרמב"ן פסוק טו, והקב"ה האשים אותה לאברהם למה היה הדבר נמנע בעיניה, וראוי לה שתאמין, או שתאמר אמן בן יעשה ה'), כי היפלא מה' דבר - הרי בכל רגע ורגע בידו לחיזק לנו גואל צדק לגאלנו מגלות חמר, ובין רגע ויתחפך לנו הכל לאורה לטובה ולברכה".

דברים חוצבים להבות אש בעניין זה כתב הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע (דברי סופרים טו) וז"ל, אין ליהודי להתיימש משום דבר, בין בעניני הגוף כמו שאמרו (ברכות יז) אפילו חרב

והנה, עברו עוד כמה שבועות, ועדיין לא רמה קרנו, עדיין לא הצליח במסחרו ולא הרוויח מאומה, באותו הזמן, הגיע אחד מימי שישי, וכבר הגיע זמנו לפנות עצמו משם ללכת לביתו להכין צרכי שבת, עמד הגר"מ בשער הכספת (סעיף) כשהוא מטמין שם יהלומיו עד מחרת השבת, ומן המיצר נשא עיניו כלפי מעלה, והכריז ממעמקי לבו בהכרת אמונה טהורה, רבש"ע איך מאך טאקע גארנישט... וראה זה פלא, תוך כדי דיבור ל'הכרזה' טהורה זו צלצל הטלפון אשר ב'דוכנו', ועל הקו היה 'סוחר' שביקש לקנות ממנו כמות מכובדת של יהלומים, וברגע אחד הרוויח כנגד כל השבועות שלא עשה מאומה ויצא מאפילה לאורה...

י. כבר אמרו (חת"ס, תר"מ השלם ריש ויצא ד"ה במדרש, חיים וחסד על תהלים לר"ח פלאג'י, ועוד ספרים) לפרש בפסוק (תהלים קכא א) אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי - כלומר שהאדם מתבונן ורואה כי אין לו כל דרך ישועה הנראית לעין, במה יתחזק - עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ - אף הוא ברא את השמים ואת הארץ 'יש מאין', אם כן מה לך כי תבהל על נפשך, אף אם נראה לך כי ישועתך איננה קיימת במציאות, מ"מ היא כבר תבוא ותצמח דוגמת בריאת השמים והארץ אף אם יש צורך לבוראה יש מאין...

יא. ויחזק עצמו במאמר הרה"ק ה'שר שלום' מבעלזא זי"ע (הובא בלב שמח) לפרש במה שאמרה שרה 'אחרי בלתי היתה לי עדנה וְאֶדְנִי זָקֵן' (יח יב), כלומר שהגם שכבר אין שייך בדרך הטבע שתזכה לבנים, אך אדוני הוא הקב"ה אדון הכל הרי הוא זקן מלא רחמים, ויחוס וירחם עלי להושיעני גם מחוץ לדרך הטבע.

חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מהרחמים, בין בעניני הנפש אפילו נשתקע למקום שנשתקע וחטא בדבר שאמרו ז"ל (וזה"ק ח"א דף ר"ט ע"ב) שאין תשובה מועלת ח"ו, או שתשובתו קשה. או שרואה עצמו משתקע והולך בענייני עולם הזה, אל יתייאש בעצמו לומר שלא יוכל לפרוש עוד, כי אין יאוש כלל אצל איש יהודי, והשי"ת יכול לעזור בכל ענין.

וכל בנין אומה הישראלית היה אחר היאוש הגמור - ד'אברהם ושרה זקנים וגו', ומי מלל לאברהם' (להלן ב'), שלא עלה על דעת אדם עוד להאמין זה, ואפילו אחר הבטחת המלאך ושרה הצדקת ידעה והאמינה דהשי"ת כל יכול, ועם כל זה צחקה בקרבה, שהיה רחוק אצלה להאמין זה בידעה זקנת אברהם... וכן זקנתה, ואם היה רצון השי"ת לפקדם,

יב. שמעו נא לדברי חיזוק נפלאים שהשמיע הגה"ק ה'חזון איש' זי"ע בימים שלאחר ה'מלחמה' באזני הגאון רבי יעקב גלינסקי זצ"ל, פעם נערך 'דין-תורה' שהתקיים בעיר מולדתו קובנא. וכך הווה מעשה, באיש יהודי אשר מפעם לפעם היה לוה מעות הרבה מאוהביו וידידיו לקראת יום השוק, קונה בהם סחורה ביריד במחיר זול, ומוכר אותה בעירו יותר ביוקר, ומהרווח היה מרוויח את מטה לחמו בצמצום. פעם אחת חש היהודי שלא בטוב ושלח את נז"ב לעשות כמעשיו, ואכן, היא לוותה מעות והחישה פעמיה לעבר היריד, אלא שבדרך ליריד אבדה את צרור הכסף, בצר לה הפכה את השוק ושאלה את כל הבאים שמא נזדמן להם לראות את צרור הכסף.... עד שאחד מן השוק ענה לה שהוא מצא את הכסף, אבל אין בדעתו להחזיר המעות כי 'המוצא מעות מפוזרים הרי אלו שלו' (שו"ע חו"מ רסב יא) היות ובעלים מתייאשין מהם מאחר שאין בזה סימן (והתנצל שהוא כ'אנוס' מכיוון שהוא 'נצרך' מאד לאלו המעות, ע"כ יתנהג בזו הפעם כפי שורת הדין, וא"א להחזירם לה 'לפנים משורת הדין').

האשה לא ידעה את נפשה מרוב צער והזמינה את האיש להתדיין בפני המרא דאתרא הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל, ביום הדין סיפרה האשה בדמעות שליש שבדרך ליריד איבדה את צרור הכסף, לעומתה הודה הבעל-דין שמצא את כספה, אך לא יחזיר לה את המעות כיון שמצד ההלכה הרי אלו שלו. הקשיב הרב לטענותיהם, ויצא ה'פסק' שעליו להחזיר לה אבדתה, כי אף אם אמת ש'הרי אלו שלו' מחמת ייאוש הבעלים, מ"מ אין האשה 'בעלת הבית' על המעות אלא בעלה, ולייאושו אנו זקוקים... והוא לא ידע כלל מכל דבר האבידה, נמצא שמצד הדין יש כאן חיוב השבה.

ב'פסק' זה רמז החזו"א, כי אין בידי אדם להתייאש, שהרי כל אשר לו אינו שלו אלא של הבורא יתב"ש, וא"כ איננו 'בעלי בית' להתייאש, ואין יאושו חשוב יאוש כלל, אין לו אלא להתחזק תמיד ולא ליפול ברוחו חלילה בשום פנים ואופן.

ותירצו 'אלא עד שלא יצא ידיהם נצבים עליו, כיון שיצא ידיהם והוא עומד עליהם'.

ומבאר הר"ק ה'שר שלום' מבעלזא זי"ע כשהוא מוסיף מדיליה

לדקדק עוד בלשון הכתוב שנאמר וירץ לקראתם, ומשמע שהוא בשווה כלפיהם, אלא, כי הנה יש כמה כיתות מלאכים שרפים וכו', ויש מלאכים 'גדולים' במעלתם, ובתחילה כשבאו אצל אברהם

אזי הם היו גבוהים ורמים ממנו, על כן כתיב נצבים עליו - שהם במעלה יתירה הימנו, אכן מיד כשהתחיל אברהם להתכונן למצוה והחל לרוץ - תיכף עלה ונתעלה במדרגותיו עד שנהיה שווה לדרגת המלאכים, והוא שנאמר וירץ לקראתם - שעל ידי ה'וירץ' וההכנה למצוה נתעלה להיות כמותם ו'לקראתם' בדומה להם, ואילו לאחר שכבר קיים את המצווה בפועל, הכניסם לביתו ונתן להם לאכול - התעלה במעלות רמות יתר ממדרגת המלאכים, ומשום כך נאמר והוא עומד עליהם כלומר שהוא שרוי במדרגה מעליהם. ללמדנו, עד כמה יש ביד בן אנוש להעפיל לרום המדרגות עד שיהיה יותר ממלאכי השרת.

והוא עומד עליהם - מעלתנו למעלה ממלאכים,

לפי רוב הקושי

היה פוקדם מקודם, דלמעט בנס עדיף, ולא עביר ניסא במקום שאין צריך, אבל באמת מאת ה' היתה זאת, שיהיה בנין האומה דווקא אחר היאוש הנמור שלא האמין שום אדם ואפילו שרה שתיפקד עוד, כי זה כל האדם הישראלי להאמין שאין להתייאש כלל, דלעולם השי"ת יכול לעזור והיפלא מה' דבר, ואין לחקור בחקירות למה עשה ה' ככה.

ובן הישועה דלעתיד נאמר (ישעי' נא א) 'מי האמין לשמועתינו' וכו', וכן אמרו (סנהדרין 113:) ד'אין בן דוד בא עד שיתייאשו מן הגאולה', ועל כן אמר (ישעי' נא ב) 'הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם', גם התחלת בנינם היה בן אחר היאוש, ושוב מצאתי בתנחומא (וירא 10) על פסוק (כא א) 'וה' פקד' דבר זה עי"ש.

והוא עומד עליהם - מעלתנו למעלה ממלאכים,

בפרשתן (יה ב-ה), 'וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וגו', ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, והקשו במדרש (בר"ר מח יד) מדוע תחילה נאמר 'שלושה אנשים נצבים עליו', ואילו לבסוף נאמר 'והוא עומד עליהם',

יג. הנה ידוע עד כמה ניסה השטן למנוע את אברהם אבינו מלעקוד את יצחק בנו על גבי המזבח, ואף עשה עצמו לנהר שלא יוכל אברהם לעבור בו, והגיעו המים לצווארו עד שצעק הושיעני אלוקים כי באו מים עד נפש (תנחומא כב), מעתה הקשה

כשהוא מתגבר כארי כנגד יצרו לעשות ושיעור"י, וכמו שכתב רבינו ה'ספורנו' רצון יוצרו, שאז עולה ומתעלה בלי גבול בפסוק (כב יב), 'כי אתה ידעתי כי ירא

המהר"ם שפירא מלובלין זצ"ל מניין ידע אברהם שאותו איל שמצא אחר העקידה אינו מעצת היצר הרע. הוא מוטיב לה והוא מפרק לה, כי כאשר ראה אברהם את האיל נאחז בסבך בקרניו, ונוכח לראות שהקרבת האיל תבוא לו בקושי - הבין היטב כי אכן איל זה מצד הקדושה הוא, שזה כלל גדול הוא, אם הדבר עולה בקושי סימן הוא שכן הוא רצון ה' לעשותו, שעל כן מערים היצר הרע קשיים בכדי להרפות ידי האדם. יד. שְׂאוֹל שָׁאֵל הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, הנה בפרשת העקידה מצינו שכמעט ששחט אברהם את בנו יצחק, מיד קרא לו מלאך ה' והזהירו אל תעש לו מאומה, והנה המלאך מסתלק לו מיד, ואינו מברכו כלל. ורק כאשר העלה אברהם את האיל אשר מצא בסבך בקרניו אז קרא לו מלאך בשנית, וברכו לו ולדורות עולם ברכות מאליפות ומופלגות. וצ"ב. א. מדוע לא בירכו מיד אחר שעקד את יצחק, והרי מן הנראה שזה עיקר ה'נסיון' והחשיבות, ב. מה מעלה ראו בעליית האיל שעל כך נתברך בכל כך הרבה ברכות.

מִן הַבָּאָר

וכה כתב הגר"א זי"ע (ביאור הגר"א, רות) על מה שנאמר אצל רות ונעמי 'ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה' (א יח), שהנה זה דרכו של היצר הרע להסית את האדם לדבר עבירה על ידי שמרמה אותו ומפתה אותו לומר שזה מצווה, ואם כן מניין ידע האדם להבחין אם הדבר שרוצה לעשותו הוא באמת מצווה או שזו עבירה אלא שהיצה"ר מסמא את עיניו לסבור שמצווה הוא, אלא נקוט כלל זה בידך, 'אם אבריו נעים ונדים בעת ההיא ובזריזות לעשות המצוה מסתמא היא מעצת יצה"ר, כי איך יוכל להיות שאיברי הגוף הכבדים אשר מעפר יסודם וטבעם לילך אחר תאותם הגופני היורד למטה מטה כטבע העפר יתלבשו רצון לעשות, אין זה כי אם עצת יצה"ר בכדי שילכד אח"כ ברשתו. ואם בתשוקת נפשו הפנימיות להתקרב אל עושהו במעשי המצות איברי הגוף כבדים ועצלים אז נראה שהוא מצוה ולכן נלבש היצה"ר באברי הגוף ורוצה לעכבם מעשות המצוה, ועפי"ז מבאר שכאשר ראתה נעמי שרות מתאמצת ללכת אחריה, ואעפ"י שהיתה צעירה הימנה היה קשה לה להשיגה וללכת עמה, מכך הבינה נעמי שאכן רצון השי"ת הוא לקרב את רות, ורק היצה"ר הוא זה שמונע ממנה (ועיי"ש עוד דברים נפלאים בעניין זה).

ומיישב עפ"י מעשה שהיה עם הצדיק הירושלמי הרה"צ רבי אריה לוויין זצ"ל, אשר שימש כרב בית האסורים בימי קדם בעת שלטון האנגליים בארה"ק, והיה לו רשיון מיוחד להיכנס לבית האסורים בכל עת שעלה ברצונו, והיה פועל גדולות ונצורות בחיזוק האסורים ודאגתו להם בכל הענינים. פ"א הגיע רבי אריה ביום השבת לבית האסורים, באותה שעה ישבו על הפתח שני שוטרים, האחד נכרי אנגלי, ומשנהו להבדיל יהודי, הנכרי לא נתן רשותו שרבי אריה יכנס, שאלו היהודי, והרי ר"א הוא הרב כאן, יש לו רשיון מטעם השלטון להכנס הנה, מדוע הנך מונע ממנו מלהיכנס, ענה הנכרי, הרשיון מועיל רק לימים כתיקונם, אבל היום הוכרז 'עוצר' ברחוב העיר, ואין לו כלל רשות לצאת מבית, על כן אין לרשיונו כל תוקף וחוזק (ואכן כל יציאתו של ר"א לרחוב באותו יום היתה מתוך מסירות נפש לעזור לאחיו הנאנקים בבית האסורים, על כן לא התחשב באיסור של העוצר), א"ל היהודי, מה לך נטפל ליהודי זקן שבא מתוך נדבת לבו לעזור לאסירים היושבים כאן.

הנכרי שלא היה מסוגל להבין כזאת, נענה ואמר, אל תמכור לי סיפורי מעשיות, אינו מתנדב, אלא מקבל משכורתו טבין ותקילין (שהרי ראוהו מגיע לעתים תכופות מאד, ולא יתכן שעושה כל זאת בחינם)... ממילא כשיש כעת 'עוצר' לא אתן לו להכנס.

אך רבי אריה, שרק טובת אחיו האסירים עמדה לנגד עיניו לא ויתר, עזב את השער, והחל לתור סביבות בית האסורים, אולי ימצא איזה סדק וחרך, שמשם יוכל לקפוץ פנימה, ואכן בס"ד מצא שבאיזה מקום הגדר נמוך מעט, קפץ מעליו תוך כדי שהוא מסכן עצמו - כי אוי לו אם היה נתפס, ונכנס פנימה. השוטר הנכרי הבחין במעשיו, אבל ברגע זה שינה את דעתו וטעמו, ונענה לפני היהודי, הרי אני מודה לך, רב זה הוא מתנדב בחינם לגמרי, כי אילו היתה עבודתו בעד תשלום המשכורת שהוא מקבל, היה חוזר אל אדונו, ואומר לו, ימחל נא אדוני, הייתי בשער בית האסורים ולא ניתן לי בשום אופן להכנס, על כן חזרתי הביתה. אבל מאחר שהנני רואה שאינו מסכים לשום תירוץ, ואינו משלים עם שום טענת אונס, מוכרח להיות שאכן הענין של עזרה לאחיו בוער בקרבו באש קודש, הולך לו ממש בחייו, והוא בא מנדבת לבו הטהור.

ובזה יתבאר, תכלית הנסיון היה להגביה את אברהם ויצחק, ועצם העקידה עדיין אינו מוכיח כל כך על מסירות נפשו, כי ידע אברהם שאם הקב"ה רוצה הרי הוא נוטל את נשמתו שלו ושל יצחק גם יחד. אבל כאשר המלאך אמר לו אל תעש מאומה, אל תשלח ידך, והוא אינו אומר, אה, ב"ה יש לי טענת אונס, המלאך לא נותן לי לשחוט... אלא אדרבה, החל להתחנן על נפשו, אעשה עכ"פ שריטה, והמלאך אומר אל תעש לו מאומה (מדרש, וברש"י), ולא עוד אלא שלא נחה דעתו עד שמצא את האיל שהשטן סיבך בין קרניו, והוא התעקש להתירו, כל הצער והטורח הזה למה, והרי המלאך אמר לו שנתרצה לו כאילו הקריב את יצחק. ומזה ששחט את האיל נראה

אלוקים אתה ולא חשבת את בנך את יחידך ממני, וז"ל, 'ידעתי אני המלאך, שבדין יגדילך הא-ל על מלאכיו, כאמרם ז"ל (סנהדרין צג.) גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת'. והיינו כי ע"י העמידה בנסיגות עולה ומתעלה בדרגא יתירה על מלאכי השרת^{טו}.

ביו"ב כתב הרה"ק מראפשיץ זי"ע (זרע קודש פר' לך בסופו, ליקושים) וז"ל. מה שנכתב בתורה מעשי אבות ולא נכתב מה עשה מיכאל המלאך ושאר המלאכים, כי האבות הקדושים המשיכו התורה ע"י שבירת טבעם הגשמית, שעשו כל דבר היפך טבעם הגשמית ונעשה מזה תורה,

להדיא שכל כוונתו לשם השם, לעשות נחת רוח לבורא יתב"ש, לא רק מחוסר ברירה. אז נעשה ראוי בדין לכל הברכות האמורות, וירד מלאך בשנית לברכו יען אשר עשית את הדבר הזה, כלומר את השלמת העקידה בשחיטת האיל. על כך תבורך כל כך. וכאשר למדנו בדברי הגה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (דרשות קסו) לבאר 'על חטא שחטאנו לפניך באונס וברצון', ומדוע אנו מכים על החטא שהיה באונס, הרי פטורים היינו מחמת האונס ואין זה נחשב ל'חטא' כלל. אלא ביאורו, שהכוונה אנו מכים 'על חטא' - מדוע היה לנו ל'רצון' מה שנאנסנו ולא יכולנו להתקרב אל ה'. כי זוהי הדרך הישרה, שיהיה לבו בוער, ויאחז עצמו בכל אחיזה שיש לו כיצד יוכל לקיים המצוה אף במצב של אונס וריחוק.

ולדין ייאמר הפלא ופלא, דייקא כשקשה לאדם, כשיש לו תירוצים רבים, ויש לו היתר של אונס רחמנא פטריה, ידע שעיקר השכר הוא על זמן זה, אם יעשה עכ"פ את המעט שיש בידו עשות יגדל שכרו.

וכן ייאמר לענין גדרים וסייגים, והמקדש עצמו במותר לו כשאנו מחויב בדבר, זה מראה נאמנות ומסירות לשם השם, וכאשר כבר ידוע שעל כך מקבלים שכר גם בעולם הזה.

טו. בספר 'יד יוסף' (צרפתי, נדפס לראשונה בשנת ש"ו, פר' ראה דרוש ראשון) מביא על הכתוב (תהילים קטז טז) 'אנה ה' כי אני עבדך אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי', שלכאורה צריך ביאור כפל הלשון, בתחילה אמר 'אני עבדך' וחזר לומר 'אני עבדך בן אמתך', גם צ"ב מהו סיום הכתוב 'פתחת למוסרי'. אלא ביאורו, שכך אמר דוד המלך ע"ה, אנה ה' כי אני עבדך, שמא תאמר, וכי אני - בשר ודם עבדך... והלא המלאכים הם הם עבדי ה' העושים רצונו תמיד, על זה ענה, לא כן, אלא, שהמלאכים אין להם בחירה, אין להם יצר הרע, והרי הם מוכרחים מצד עצמם לעשות רצון קונם, מה שאין כן בשר ודם 'בן אמתך', אשר פתחת למוסרי - איני קשור ב'מוסרות' לעבוד את ה' ומכל מקום אני מתגבר למלא רצון אבי שבשמים אם כן ודאי שרק אני הוא עבדך.

למשל אברהם שבר טבע הגשמי שלו, והנה איתא במדרש (יל"ש רמז עג, ובע"ז והעלה בנו יחידו ונעשה מזה תורה (ואילו בתנחומא ג) על הפסוק שבריש המלאכים אין להם טבע לשברו), עכ"ל^{טז}. פרשתן 'וירא אליו ה' באלוני ממרא'

ולחיבת הקודש נציג לשונו, אמנם כוונת דהע"ה לומר, שאעפ"י שיש לא-ל יתברך עבדים רבים ומשרתיו עושי רצונו, עיקר העבדים ומי שראוי להקראות עבד באמת הוא האדם, יען המלאך הוא כעבד שהוא אסור בכבלי ברזל שאם אינו בורח מתחת רשות אדונו אין להחזיק לו טובה על שאינו יוצא מתחת רשות אדונו יען הוא אסור אין יכול לברוח, אבל לי ראוי להקראות עבד, ואני עבדך, יען אעפ"י שאני ילוד אשה ובן אמתך, ועוד שפתחת למוסרי ונתת הבחירה בידי ואני מותר ולא אסור רק הבחירה בידי, ועכ"ז לא ברחתי, אלא לך אזבח זבח תודה ובשם ה' אקרא, ולא ברחתי אעפ"י שפתחת למוסרי שהבחירה בידי. עכ"ל.

טז. ואף במעשיו של אברהם גופיה מצינו חשיבות מיוחדת למצוותיו שנעשו מתוך יגיעה... כמו שביאר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה), מדוע ייחדה התורה פרשה שלימה על 'הכנסת האורחים' למלאכי מרום והרי הללו לא אכלו ולא שתו ולא נהנו כלל מכל מה שערך לפניהם, ומאידך, 'מפעל הכנסת אורחים' שעשה מדי יום ביומו, להאכיל ולהשקות, להלין וללוות את כל אורחיו הרבים, כל אלה מרומזים רק בתיבה אחת בתורה (כא לג) ויטע אש"ל שהוא ר"ת א'כילה ש'תיה ל'וויה. אלא הביאור כי התורה משבחת ומפארת דיקא את מה שעלה לו בהרבה טירחה ועמל, שהרי אותו היום שבאו אליו המלאכים יום שלישי למילתו היה, ועלו לו הדברים בקושי רב, וזאת היא תפארתו.

אגב אורחא, עוד ביארו בטעם שלא נזכר מכל ההכנסת אורחים של אברהם אלא מעשה זה עם ג' המלאכים, שהנה נודע מה שאמר הגה"ק רבי ישראל סלנטער זי"ע 'מ'דארף טוהן, נישט אויפטוהן' - על האדם לעשות פעולות טובות ככל יכלתו, אבל לא נדרש ממנו 'תוצאות' המעשים לטובה, ואכן יסוד גדול זה 'משולש בכתובים' בפרשתן, במה שהאריכה התורה ו'הרעיש' במעשיו הטובים של אברהם אבינו, ובכולם לא היו תוצאות למעשה... א. בעניין ה'הכנסת אורחים', ש'למעשה' לא היו כאן אורחים אלא מלאכים בדמות אנשים, וכן"ל. ב. ב'פרשת העקידה', ש'למעשה' לא שחט אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח. ג. לגבי תפילתו של אברהם, שהנה אמרו חז"ל (ברכות כו:): 'אברהם תקן תפלת שחרית, שנאמר (בפרשתן, יט כז) וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה שנאמר (תהילים קו ל) ויעמוד פינחס ויפלל', עוד אמרו (שם ו:): 'כל הקובע מקום לתפלתו אלוקי אברהם בעזרו וכו', ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום דכתיב וישכם אברהם בבקר

בוה"ל, למה נקרא שמו ממרא, שהמרה פנים באברהם, בשעה שאמר לו הקב"ה למול הלך ונמלך בשלושה אוהביו, אמר ליה ענר כבר בן מאה שנה אתה, ואתה הולך ומצער עצמך, אמר לו אשכול מה אתה הולך ומסיים עצמך בין שונאך, אמר לו ממרא, ולא עמד לך אלוךך בבבשן האש ברעבון ובמלכים, והרבר הזה שהוא אומר לך למול אין אתה שומע לו, אמר לו הקב"ה אתה נתת לו עצה, חיך איני נגלה עליו אלא בפלמין שלך, עכ"ל. וכבר נתקשו המפרשים, היעלה על הדעת שהסתפק אברהם אבינו האם לקיים ציווי הבורא עד שהוצרך 'ליטול עצה על המילה', והרי 'קיים אברהם את כל התורה קודם שניתנה אף שלא נצטווה', וכי עתה שנצטווה יהא אצלו פקפוק וספק כלשהו אם למול את עצמו.

ומבאר בעל ה'תרומת הכרי' (פתח השער אות א'), כי זה הכלל העבודה עם 'יגיעה' חשובה פי כמה וכמה מעבודה

הבאה בנקל ללא כל 'מניעות' והפרעות, והנה, בכל אותם המצוות שקיים אברהם אבינו כשעדיין לא היה 'מצווה ועושה' הרי היה בידו 'ברירה' - לבחור האם לעשותם אם לאו, כי לא היה מחויב בדבר, ואעפ"כ התגבר לעשותם 'והיה אצלו עבודה גדולה'. עתה, כשנצטווה על המילה 'לא מצא בעצמו שום צד לבלתי עשותה' שהרי נצטווה עליה, ונתאווה אברהם אבינו שגם מצוה זו תהא אצלו בקושי ובעמידה בנסיון, אלא שלא היה לו שום נסיון בדבר, על כן נתחכם לילך אצל שלושת אוהביו בכדי שהם יסיתוהו שלא למול את עצמו, ואז יתגבר כארי לעשות רצונו ית', וזוהי העבודה המעולה והמשובחת" (עיי"ש שמבאר שאמר לו ממרא, וכי מחפש אתה שיתרבה שכרך כי 'לפוס צערא אנרא', והלא כבר קבלת שכר הרבה שעמד לך בבבשן האש וברעבון ובמלכים, ואם כן ראוי לך לעבדו שלא על מנת לקבל פרס, ואין לך לחור אחר צדדי הנסיון, אלא עשה את המצוה כמו שנאמר (לך)).

אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה וכו', ולכאורה אותה תפילה שהתפלל אברהם על אנשי סדום לא עשתה פרי, אמנם דייקא מתפילה זו למדנו מקור לתפילת שחרית, כי זה כל עניין התפילה, אין כל נפקא מינה אם הצליח האדם במעשיו אלא אם עשה מה שבידו.

ומכאן חיזוק גדול לכל אותם הנאבקים עם היצר הרע, כי עיקר הנחת רוח של הקב"ה הוא מעצם המלחמה ולא מהתוצאה, כי 'המעשה' אינו ביד האדם אלא ביד הקב"ה. יז. פשיטא ואין צריך לומר לאנשים כערכנו, שאין לנו להביא על עצמנו בידיים את ה'נסיונות', אדרבה, הרבה יש לשפוך לב כמים בבקשתנו (בברכות השחר) 'אל תביאנו לא לידי נסיון', אלא, שאם כבר נקלע לידינו נסיון כלשהו - נזכור היטב מעלת הנסיונות ועד כמה ניתן להתרומם על ידם.

ומעשי אבות סימן לבנים, וכמו שכתב השל"ה (וירא דרך חיים תוכחת מוסר אות מב), מפרשת העקידה ילמוד אדם מוסר וימסור נפשו על קדושת השם יתברך, ומכל שכן שימסור אבר מאבריו או שבירת איזה תאוה, כגון לעמוד בהשכמה לתורה ולתפלה, או לשבור שאר תענוגים, וכן שיחה בטלה וכיוצא בזה, יבטל רצונו מפני רצון המקום. עוד יחשוב האדם, באם באה לידו איזה עבירה או איזה מצוה, יחשוב אולי השם יתברך מנסה אותי עתה אם אעבור או אקיים, בדרך שניסה את אברהם אבינו. ובדאי אילו ידע האדם שהקב"ה מנסה אותו עתה, היה נזהר מאודי", על כן יחשוב האדם תמיד בבוא איזה ענין לידו, כי

יח. ודע, כי היודע שבשעה זאת מנסים ובוחנים אותו מן השמים, שוב לא יקשה לו להתגבר על כל הקושי. מעשה באחד שהיה מראשי משמר הצבא בארץ מגוריו, וכל סודות הצבא גלויים היו בפניו, באחד הימים עצר בדרכו טרעמ"פ (היט"ש), ומשעלה על הרכב ש'הסכים' לקחתו, ראה שיושבים שם שנים מהמדינה היריבה עם מדינתו, והבין על פי ה'הלוך ילך' שלהם שכל רצונם הוא לאסור אצלם, וכך להוציא מפיו את הסודות השמורים עמו, אך כבר לא היה באפשרותו לברוח. כך הוה, מיד לקחוהו לביתם והחזיקוהו תחת מסגר ובריח, והחלו לבדקו ולחקרו בחקירות ודרישות.... אמנם בתחילה עמד כצור חלמיש שלא לגלות כלום, ועל אף שהשונאים הכוהו וייסרוהו רבות לא הגיד להם מאומה מגנזי מדינתו, עד שפעם אחת איימו עליו שבפעם הבאה אם לא יפתח פיו לגלות ולחשוף את סודות הצבא יכוהו בפטישים על ראשו, כשמוע האיש כי כן, נשבר בקרבו וגמר אומר למלאות רצון השונאים ויהי מה, אך השניים לא נזהרו דיים ובצאתם מחדרו אשר היה אסור בו, שכחו לסגור הדלת כראוי, ובזאת שמע הלה את דיבורם ביניהם, ושמע ששפתם כשפתו ולא כשפת ארץ השונאים, או אז הבין ששניים אלו אינם נמנים כלל על עדת השונאים, אלא אדרבה הם נשלחו מטעם הממונים בארצו להעמידו על כור המבחן ולראות עד כמה כח סבלו בשמירת הסודות, כי רצו להעלותו במדרגה שאז ייחשפו בפניו סודות עלומים יותר, ולפני גילויים כאלו יש להוסיף בבדיקה על בדיקתם שעשו לו בעבר, מכיוון שכך ננסכו בו כוחות מחודשים והחליט בדעתו 'יעבור עלי מה', אני את פי לא אפתח לגלות הסודות אף לא ברמיזה...

הבה נתבונן, וכי מה נשתנה עתה מקדם, אלא בעצם הידיעה שידע שכל ההסתרה והקושי שעוברים עליו - אינו אלא נסיון שמנסים אותו כעת, נתנה לו כוחות עצומים לעמוד כנגד כל הקשיים שבהתגברות שהרי לא נשתנה מאומה - עדיין הוא יושב בבית הסוהר, אמנם דבר אחד נשתנה, שנודע לו שהוא עומד עתה ב'כור המבחן' ועת נסיון היום לו, ואלו דברי השל"ה - שיחשוב בעת נסיון אולי מנסה אותי הקב"ה כמו שניסה את אברהם בעת העקידה.

כן היא מדרתו של הקב"ה, שולח איזה ענין לאדם כדי לנסותו. ואשרי אדם שה' אלוקיו תמיד במחשבתו, עכ"ל.

עלה בסופה - 'ותהי נציב מלח' (שם כו)...

ואכן זה דרכו של היצר הרע, להפיל את

האדם לידי עצבות ושברון רוחי

ע"י שמעמיד בפניו את כל העבר, ובזה

הוא רוצה למנוע ממנו לגשת אל הקודש,

וצריך לדחות אותו היצר לגמרי, להתנער

מעפר ולברוח מהעצבות, ולהתחזק

אל תביט אחריו - להתגבר על היצר שמפילו לעצבות בגין העבר

בפרשתו (יט יג), 'אל תביט אחריו', וכתב

הרה"ק ה'דברי שמואל' ז"ע

בוה"ל, ללמדך, שהאדם צריך להביט רק

יט. הרה"ק ה'נתיבות שלום' ז"ע ביאר במה שמצינו שהצדיק נמשל ל'תמר', וכדכתיב

(תהילים צב יג) 'צדיק כתמר יפרח', וכבר עמדו בגמ' (ב"ב פ:) לבאר הדמיון ביניהם,

עיי"ש, וביאר, כי הנה עץ הדקל עולה ומיתמר לגובה, וכאשר מנשבת רוח סערה

הרי היא מטלטלת את ה'דקל' לכל עבר, מכופפת אותו ומשפילה אותו כמעט עדי

ארץ, אכן תיכף כעבור ה'סערה' ותשקוט הרוח מיד חוזר התמר לכמות שהיה ושוב

ניצב ישר רם ונישא, ועל כך נאמר צדיק כתמר יפרח, אף אם עברו עליו סערות

לרוב, כופפו את קומתו.. אך אינו נשבר, אלא מיד מזדקף ומתרומם וחוזר לכמות

שהיה, בלא להתפעל כלל...

כ. הנה כתיב בפרשתו (כב ה), 'ויאמר אברהם אל נערי שבו לכם פה עם החמור

ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם'. הרה"ק רבי מנחם מענדיל

מרימנוב ז"ע (דבש השדה אות עג) היה מבאר סדר וגודל הנסיון שהיה לאברהם אבינו,

כי ידוע ממדרשי חז"ל גודל המניעות שהעמיד לו השטן בכל כוחו בכדי שלא יעקוד

את יצחק בנו כי לא לחנם המצוה הזאת עומדת לנו מאז ועד עתה לדורות עולם,

וכאשר ראה שמעשי ידיו לא הצליחו, והנה אברהם אבינו מוכן ומזומן לשחוט את

בנו בשמחה גדולה ואינו פונה למניעותיו, מיד בא לפניו בדמות איש כשר וצדיק

וחסיד, ושאלו, ר' אברהם, אנה פניך מועדות, ענהו אברהם אבינו, הנני הולך לשחוט

את בני במצוות הבורא, השיב לו השטן, אשריך ר' אברהם שהנך מקיים רצון הבורא

בשמחה, אבל ספר נא לי ידידי מנין ידעת שכך הוא רצון הבורא - שתשחוט את

בנך, ענהו אברהם, כי הקב"ה בכבודו ובעצמו אמר לי 'והעלהו שם לעולה'. אז אמר

לו האיש הנ"ל, אשריך ר' אברהם שזכית לדבר גדול שעדיין לא זכה לכך כמעט

מעולם קרוץ מחומר שידבר אליו הקב"ה בכבודו ובעצמו, עכ"ז אגלה לך מה ששמעתי

וקבלתי מרבתי שכל זמן שעדיין לא ניקה אדם מכל עוון ואשמה ועדיין לא תיקן

את חטאת נעוריו, אפשר שיתבלבל על ידי כוחות הטומאה עד שידמה את עצמו כאילו הקב"ה מדבר עמו ובאמת אין בזה כל ממש, וכאשר שמע זאת אברהם עמד בחרדה גדולה, כי לגודל ענוותנותו חשש לדבריו שלא היה בעיני עצמו צדיק כלל וכלל. אך מיד יישב את עצמו ויאמר אברהם אל נערו שזעק לעבר חטאות הנעורים שבו לכם פה עם החמור הישארו כאן עם החמריית שלי, לעת עתה לא אשים לב אליכם אלא ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוהו אפנה עם הנער לעשות רצון הבורא, ורק לאחמ"כ ונשובה אליכם - לאחר מכן נשוב בתשובה שלימה על העוונות, אך כעת לא אתן ליצר למנוע אותי מלקיים רצון יוצרי וקוני.

פעם פנה הגה"ק ה'חזון איש' זי"ע אל אחותו הרבנית א"ח ה'סטייפלער' זצ"ל, וציווה אותה שתסגור היטב את דלתות הבית, ובשום פו"א לא תפתח הדלת לאיש, כעבור כמה רגעים באה נערה אל פתח הבית ודפקה על הדלת, כראות הנערה שאין נענים לה, החלה להכות בדלת בכל יכולתה, עד שאמרה הרבנית ל'חזון איש' תן לי לפתוח לה, כי בלאו הכי, לא יארכו הדקות והדלת תשבר לגמרי מרוב הכאותיה, נענה ה'חזון איש' אמרי לה שתפנה אל הרב וואלף (שהיה מנהל בית החינוך לבנות באותה התקופה), לא עברה שעה מועטת ויבוא הרב וואלף אל הקודש פנימה, וכה סיפר, ריבה זו באה בפני לבכות על מצבה הרוחני שבכי רע הוא, לאחר שהיתה בצבא... עתה לאחר שהרהרה במעשיה הסיקה בעצמה שאין עוד כל חפץ בחייה, ובכוונתה לאבד עצמה לדעת רח"ל, אמר לו ה'חזון איש' זי"ע לך נא אליה, ואמור לה בשמי, כי מה שאמרו חז"ל (יומא כט.) 'הרהורי עבירה קשין מעבירה' קאי על ההרהורים שלאחר העבירה - לחשוב מחשבות ייאוש ודומיהן, והרצוה להנצל מזה ישים כל מחשבתו רק בעתיד, להמשיך ולהתעלות בדרך העבודה, אמור לה בשמי שתשכח לגמרי מהעבירות שעברה, ותתחיל הכל מחדש כתינוק שנולד, ואז ייטב לה בזה ובבא. ואכן הדברים נכנסו בלב הנערה וחזרה למוטב, הקימה דור ישרים מבורך, יראים ושלמים נאמנים לה' ולתורתו.

מן הבאר

כתב הרה"ק ה'שם משמואל' זי"ע (תרע"א) שכל קיום כלל ישראל עד סוף כל הדורות הוא רק מכוחה של השמחה, שהרי אמרו חז"ל (שבת ל:) 'אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה', ואילו לא היה אברהם אבינו שרוי בשמחה בשעה שעקד את יצחק בנו על גבי המזבח לא היה מקבל את הנבואה שאמר לו המלאך 'אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה', והיה שוחט את יצחק ולא היה ממנו המשך הדורות - כלל בני ישראל...

בתקווה טובה מתוך שמחה של מצווה^{כא} שמכאן ולהלאה יעשה רצונו ית"ש.

כא. והנה כתיב בפרשתן (יח כח) 'אולי יחסרון חמישים הצדיקים חמשה התשחית בחמשה את כל העיר ויאמר לא אשחית אם אמצא שם ארבעים וחמשה', אימרה נאה אמר הרה"ק ה'אמרי חיים' זי"ע, כי תיבת חמשה היא אותיות שמחה, וכך שאל אברהם אבינו אולי יהא שם חמישים צדיקים, אלא שיחסר להם מידת השמחה - חמשה, וכי תשחית עבור חסרון השמחה, ענה הקב"ה לא אשחית אפילו אם אמצא רק ארבעים, אך בתנאי ש-וחמשה, שארבעים אלו יהיו שרויים בשמחה. הרה"ק רבי רפאל מבערשיד זי"ע נתארח פעם בביתו של הרה"ק רבי שמואל מקאמינקא זי"ע (עיי' אמרי פנחס, שער תורת אדם אות יד), בקשה ממנו בתו של רבי שמואל - שהייתה עקרה שיברך אותה בזש"ק, אמר לה רבי רפאל 'שמחה' היא סגולה לזכות לזרע של קיימא. כשסיפרה הבת לאביה ר' שמואל את דברי הצדיק אמר לה האב, צדיק זה למד זאת מן התורה, מן הנביאים ומן הכתובים. מן התורה, דכתיב (בפרשתן יח יב) 'ותצחק שרה בקרבה' ובאותה שעה נתברכה ביצחק בנה (בהיותה בת תשעים שנה), מן הנביאים דכתיב (ישעיה נד א) 'רני עקרה לא ילדה', כי על העקרה אשר לא ילדה לשמוח ברננה ואז תוושע מצרתה, ומן הכתובים דכתיב (תהילים קיג ט) 'מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה'.

בד בבד תהיה השמחה ביחד עם יראת שמים, וכאותו מעשה שהיה אצל הרה"ק רבי מרדכי חיים סלאנים זי"ע, שפגש פעם אחד בליל ש"ק כשהוא מצחק, והוכיחו על כך באמרו שמצינו (בפרשתן כא ט) ש'מצחק' הכוונה לג' החמורות, עבו"ז ג"ע ושפיכות דמים, שאלו האברך מה רע בצחוק... נענה ואמר אכן מצינו אצל ישמעאל 'מצחק' והכוונה הוא לדברים הגרועים ביותר, ואילו גבי אברהם כתיב (כא ה-ו) גם כן לשון צחוק - 'ויצחק' והכוונה הוא לשמחה הרצויה, ומה הנפק"מ ביניהם, אלא ביאורו, דאצל ישמעאל ה'מצחק' הוא בלי ה'יו"ד' ואצל אברהם הוא עם ה'יו"ד', כלומר עם נקודת היהודי, דהיינו יראת שמים (המתחלת ג"כ באות י), כי רק שמחה שיש בה יר"ש יש בה מעלה ושבח, אבל שמחה בלא יראה טוב לה שלא באה לעולם...

ובהאי עניינא ייאמר נוראות, דלכאורה יש לתמוה תמיהה רבתי, א. מדוע לא נזכר מפורש בתורה שראתה שרה את ישמעאל עובר על ג' העבירות החומרות אלא רק נרמז בתיבת 'מצחק'. ב. ביותר צ"ב, וכי אברהם בעצמו לא ראה זאת, ולא הבין שעל ע"ז וכו' צריך לגרשו, מדוע רק שרה אמרה זאת עד שהוצרך הקב"ה בכבודו לומר לו כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה.

אלא ביאור הדבר, שאכן, לא היו שם עבירות בפועל, רק איזה 'צחוק' - קרירות, ושחוק מעניינים קדושים וכיו"ב, ומשראתה זאת שרה הצדיקת הבינה בחכמת נשים

לעשות צדקה - להיות טוב ומיטיב לבריות ה'נדיבות' ומתן שכרה יי, ולאידך, עד כתב רבינו יונה בפרשתן (בפירושו עה"ת) כמה מאוסה הכילות ועונשה יי. דהנה שמפרשה זו למדנו חשיבות ענין כתיב (יה יח-ב) 'כי ידעתיו למען אשר

בנתה ביתה, שסופם של גיחוכים וצחוק כזה להביא לידי ע"ז בפועל ממש - היום עושה שחוק מזה ומחר מדבר נוסף עד ש....

כב. כתיב (ירמיה לא יד-טו), 'קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה וגו', כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך וגו', וקצת צ"ב דהרי אמרו חז"ל שבעת ה'חורבן' באו כל האבות והאמהות הק' בבכיה, וכל אחד הזכיר זכותו למען הציל את בני ישראל, ומדוע דייקא רחל נענתה ורק לה נאמר מנעי קולך מבכי. אלא, שמצינו ברחל שהסכימה לשלם מחיר יקר בכדי למנוע אחרים מלבכות, שהרי 'עיני לאה רכות' - שהיתה בוכה ומצירה שלא תפול בחלקו של עשו, עד שגילתה לה רחל את הסימנים בכדי שתוכל להיכנס לחופה ולהינשא ליעקב, אף שידעה היטב שע"ז תפסיד היא עצמה את זכותה ושוב לא תהיה לחלקו של יעקב, ומי שמשלם משלו כדי למחות דמעת אחרים, הקב"ה נוהג עמו באותה מידה ומוחה את דמעתו...

כענין זה ביאר בה הרה"ק ה'ישמח משה' זי"ע (נ"ך ירמיהו לא יד), מהו אומרו 'קול ברמה', ומבאר, כי המבקש מחברו 'מתנת חינוך' אינו מגביה קולו בבקשתו אלא יבקש בהשקט ושפה רפה, לאידך, המבקש מה שמגיע לו אז יבקש בקול רם (וביאר את דבריו בדרך משל, כי הממלא שקו וצקלונו בחנות, אמנם הוא יודע שאין לו ממון, מה יעשה, הרי הוא ניגש אל המוכר, ובשפה רפה והשקט יבקש ממנו, שיחוס וירחם עליו ויתן לו בהקפה - בתשלומים נוחים, אמנם, הקונה שידוע שמאז הפקיד מעות הרבה אצל המוכר, הרי הוא אומר לו בקול - קח לך תשלומיך מהמעות אשר הפקדתי בידך), כיו"ב רחל אמנו אשר וויתרה לאחותה ומסרה בידיה הסימנים, בכח וויתור זה היא באה ודורשת בקול רם את המגיע לה בדין שירחמו על בניה.

כג. בפרשתן (יט יג), 'כי משחיתים אנחנו את המקום הזה', ובמדרש (בר"ר נ ט) נתבאר שבזה שהמלאכים גילו ללוט בלילה הקודם להפיכה - כי משחיתים אנחנו, נחשב להם כחטא שהרי הקב"ה אמר (יה יז) 'המכסה אני מאברהם אשר אני עושה', והיינו שלא רצה להודיע על כך אלא לאברהם בלבד ולא לאחרים, וכיון שהמלאכים גילו מסתורין ללוט נענשו ונדחו ממחיצתן במשך קל"ח שנים, ולכאורה צ"ב, הרי אף אם לא היו מספרים היה ה'סוד' מתגלה בתוך זמן קצר - כשהיו הופכים בבוקר את העיר, מדוע נענשו בעונש חמור כ"כ, מכאן למד הגאון רבי חיים אפרים זייע"ץ זצ"ל (ר"מ ישיבת נוברהדוק, בספרו 'אני תפלה' ח"ג שער 'יוהכ"פ מאמר 'להרגיש בצער הזולת'), שכל צער ופורענות שהקב"ה נותן לאדם מדוד בחשבון מפורט ומדוקדק כחוט השערה, ואף אם נגזר עליו ח"ו איזה יסורים אינו אלא כפי שמדדו עבורו מהשמים ולא יצטער אף לא

יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו את דרך ה' לעשות צדקה יד, ובזכות הצדקה נתעלה להיות 'אברהם היה יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ', והיינו שנהפך להיות מקור הברכה. לאידך כתיב, (פסוק ב) 'ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה וחמאתם כי כבדה מאד', ואינם שומעים 'זעקת הדל', ומתאכזרים שלא לגמול חסד וצדקה עם הבריות. ולא עוד אלא ש'חכמים המה להרע' - עשו רשעותם ב'חכמה' יד ('לומדיש'ע רוצחים') כמובא בסוף מסכת סנהדרין (דף קט), וכגון שהיו נותנים לאורח מיטה שאינה כפי מידותיו, אם היה ארוך יותר היו

לרגע אחד יותר מזה, ולכן הגם שנגזר על ערי סדום להיחרב ולהישרף ובעטיו יצטערו יושבי הערים, מיהו לא נגזר עליהם להצטער על כך כבר מבעוד ליל, אלא שבשעת מעשה ירגישו את האש והגפירת היורדים מן השמים, וכשגילו המלאכים את הסוד אף רק שעה קלה קודם לכן גרמו להוסיף להם צער כמלא נימא, על כן נענשו במלא חומר הדין, ואע"פ שלעומת השחתת סדום אין זה חשוב לצער כלל, מכל מקום נדחו ממחיצתו של הקב"ה, דסוף סוף הוסיפו לצערם במה שלא פסקו עליהם מן השמים. אמור מעתה, אם על אנשי סדום ה'רעים וחטאים לה' מאד' הקפיד הקב"ה שלא יסבלו כחוט השערה יותר מהנקצב להם, עאכו"כ מה יהא עונשו של המצער בני ישראל עם קודש, ומידה טובה מרובה כמה יגדל שכרו של הממעט מסבל הזולת ומונע ממנו צער... כד. הנה נאמר בריש פרשתן (יח ד) שאמר אברהם אבינו 'לאורחים' שבאו אליו 'יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ', ולכאורה קשה מדוע אמר להם רק מעט מים ואילו בשאר הדברים נהג בעין טובה מופלגת, וכמו שאמרו חז"ל שהביא להם ג' לשונות בחרדל וכן 'שלוש סאים קמח סולת', וביאר הרה"ק ה'מקור ברוך' זי"ע (וכן בעוד ספרים) כי הנה הטעם שאמר להביא להם מים לרחוץ רגליהם הוא כמו שכתב רש"י 'כסבור שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס עבודה זרה לביתו', וכבר נודע מה שאמרו חז"ל (עי' כלה רבתי פ"ט) 'כבדהו' וחשדהו', וכך נהג גם אברהם אבינו, מצד אחד כיבדו ונתן להם לאכול ומאידך גם חשד בהם שהם עובדי ע"ז, וזאת בא הכתוב ללמדנו, כי את ה'כבדהו' צריך לנהוג בהרחבה, אבל ב'חשדהו' אין צריך להדר... אלא די רק במעט מים ותו לא...

בדרך זה ביאר גם הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל את הטעם שאל הבקר רץ אברהם בעצמו ואילו את המים הביא להם על ידי שליח (וכמבואר ברש"י), כי רצה לכבדם בעצמו, אכן 'חשדהו' ניתן לעשות על ידי שליח...

כה. והאמת שצריך לנהוג להיפך הגמור, להיות 'חכמים המה להיטיב'... וגם כאשר נראה שאין מנוס מלצער ולפגוע בזולת - יעמיק במחשבתו עד שימצא דרך

לצאת בשלום...

מחתכים את רגליו שיתאימו למדות המיטה אשר הוא שוכב עליה, ואם היתה המיטה קצרה מדי היו מותחים את גופו לאורך המיטה עד שכל אבריו מתפרקים. ואעפ"כ לא נזכר בנביא שנחתם גור דינם רק על 'ויד עני ואביון לא החזיקה', ככתוב (יחזקאל טו מט) 'הנה זה היה עוון סדום אחותך... ויד עני ואביון לא החזיקה', וכל כך רע הרבר בעיני ה' עד שהפך את העיר - עונש שלא מצינו כזאת זולתי בסדום (רק בנינוה אילו לא היו שבים בתשובה) י.

ביו"ב כתב רבינו בחיי (יה ב) לבאר מדוע החמיר הבורא עם אנשי סדום

פ"א חזר הגאון הגדול רבי אברהם גניחובסקי זצ"ל מביהכנ"ס במוצאי שב"ק, ואחת מהשכנות שלא היתה לבושה בכיסוי ראש באה להתייעץ עמו באיזה ענין נחוץ, אח"כ אמרה לו האשה שהיא אלמנה ל"ע, ושואלת אם יכולה להשאר כאן בבית הרב לשמוע ממנו הבדלה, ר"א (שהיה בעל מידות טובות עד לאחת, ובפרט כששמע שמדובר מאלמנה) נענה מה השאלה, בשמחה רבה...

בני המשפחה לא ידעו מה יעשה הרב, והרי אסור להבדיל ולברך כשהיא עומדת באותו חדר, וכי יסובב פניו ממנה או יעצום עיניו והרי אפשר שתפגע... (ומאחר שהיתה 'רחוקה' מקהילותינו לא יכלו להסביר לה חומר הענין), והמה משתהים לו, מחרישים לדעת ולראות מה יעשה הרב. והנה הרב ממלא את הכוס ביין, ובעת הגבהת הכוס נענה לכל בני המשפחה גם יחד, הבה נחזיר פנינו כנגד ירושלים ובית קדשי הקדשים, כולנו נסב פנינו לכיוון כותל המערבי, וכך יצא מן הסבך מבלי לבייש אותה ולהכלים פניה..., כי סברה שהרב נוהג לעמוד בהבדלה לצד ירושלים כבתפילת שמו"ע...

שמעתי מרב אחד לפרש דכתיב בפרשת 'הכנסת אורחים' של אברהם 'והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו' (יה ו), ולכאורה היה נראה שאדרבה, כדי שלא יתבייש האוכל בעת אכילתו עדיף היה שלא 'עמוד עליהם', אלא, דאיתא בזוה"ק (ח"א קב:): שה'אילן' היה מגלה טיבו ומהותו של האורח, אם הוא מאמין בהקב"ה היה העץ פורש ענפיו כלפי מטה ועושה עליו צל נאה, אכן אם היה עובד ע"ז הרי היה העץ מסלק את הענפים כלפי מעלה. וחס אברהם אבינו על כבודו של האורח שלא יתבייש על ידי שיראו אורחים אחרים שהוא יושב תחת כיפת השמים בלא צל, על כן 'והוא עומד עליהם תחת העץ', וממילא סיכך האילן והיצל בגין אברהם, ובכך הציל את כבודו של האורח. והגם שלא היה מצדיקי הדור... ואף לא מזרע ישראל, אלא נכרי טמא עובד ע"ז, אך כך היא דרכה של תורה לכבד גם את מי שאינו הגון ואינו ראוי... כו. אמרו בעלי המוסר לבאר מדוע מצינו שהפך את סדום ועמורה ללא התראה בטרם ההפיכה, ואילו בנינוה כתיב ששלח את יונה הנביא להתרות בהם 'עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת'. אלא משל למי שנתמנה להיות פקיד ב'בנק', והיה הלה

להענישם בעונש כל כך נורא כהפיכת העיר, על אף שעדיין לא ניתנה תורה, ומבאר, 'אבל נגמר דינם - בעוון שהיו מואסין את הצדקה, ולא היו משגיחים על ענייהם ועל רעיהם שהיו מוטלין ברעב... ואנשי סדום היו מואסין בה (בצדקה) והיו אכזרים בתכלית, ואף על פי שלא ניתנה תורה עדיין, הנה הצדקה מן המצוות המושכלות (היינו מצוות 'שכליות'), ודבר מתועב הוא שיראה אדם

את מינו (אדם אחר) מוטל ברעב, והוא עשיר ושבע מכל טוב ואינו מרחם עליו להשיב את נפשו. על אחת כמה וכמה מתועב מי שאינו מרחם על בני אומתו הדרים עמו בעיר אחת, ועל כן איברן השי"ת לאנשי סדום שהיו מונעים אותה (את הצדקה והחסד) ולקח נקמת העניים'.

מי שענה לאברהם ליצחק בנו הוא יעננו ביום קראנו, וישלח לנו במהרה רפאות וישועות לנו וכל ישראל בב"א.

מקבל את כל באי הבנק בסבר פנים יפות, אך דא עקא, שלא מצא את ידיו ורגליו בחכמת החשבון, והיה מזכה את החייב ומחייב את הפטור, כשמוע המנהל כי כן מיהר לשלחו הביתה עד מהרה. למחרת היום הביא פקיד חדש שהיה בקיא נפלא בתכונות החשבון, אלא שחסרון היה לו, שהתנהג ברוגזה ובקפידה אל באי הבנק, ניגש אליו המנהל והזהירו שיתנהג בשובה ונחת אל קהל הפונים אליו. עתה ישאל הרואה מאי בין הראשון לשני, הרי שניהם לא נהגו כהוגן, ומדוע זה רק הוזהר לשנות הנהגתו, וזה מצא עצמו בבית ללא כל אזהרות מוקדמות. אלא ביאורו פשוט, כי כל הרוצה לעבוד בבנק, מחויב לדעת את ה'יסוד' - הבנה בענייני ממון, שהרי שם הוא מקום מסחר המעות, על כן, באם יש לו ידיעה טובה בענייני ממון, עדיין אפשר לסבול שאר חסרונות שיש לו, אבל אם הוא חסר את ה'יסוד', אף אם בשאר עניינים יש לו מעלות, מה לו ולבנק...

כיו"ב, מיסוד קיום העולם שיהא האדם בעל חסד ומידות טובות כמו"ש (תהלים פט ג) 'עולם חסד יבנה', ע"כ, אם יש בו מידות טובות עדיין אפשר לסבול את שאר חסרונותיו, משא"כ אם היסוד איננו מה יועילו כל שאר מעלותיו.

ומעתה יבואר שפיר, כי אנשי סדום היו רעים וחטאים בענין זה שלא גמלו חסד איש את רעהו, ואדרבה הרעו איש לזולתו, ע"כ נחסר להם ביסוד העולם, א"כ אין להם זכות קיום בעולם ללא כל התראה. משא"כ אנשי נינוה אף שחטאו בחטאים רבים להשי"ת (עיי' במפרשי תנ"ך תחילת ספר יונה), דומים הם לחסרונות שיש לפקיד השני, שנחסר לו הרבה ממעלות הנצרכות לאדם, אבל לא ביסוד עבודתו.

וכך אמר הרה"ק ה'אהבת שלום' זי"ע לפרש בלשון התפילה (ברכת יוצר אור) 'המאיר לארץ ולדירים עליה ברחמים', כי אימתי הקב"ה מאיר לארץ, בזמן שהדירים עליה נוהגים ברחמים זה לזה... (הובא בהג"ה פר' קדושים).

כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו זאת ביתו אחריו, ושמדו את דרך ה' לעשות צדקה' (יה-כ)

פעם הלך הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל ברחובה של עיר בבית וגן - רח' הפסגה, והימים ימי חורף, לפתע ניתך גשם עז ארצה, הרב חיפש מחסה ומגן ממטר השמים, והנה לנגדו רץ בחור צעיר המתחיל שנותיו בישיבה קטנה ובידו 'שורעם' (מטריה), הבחור פתח את השורעם, כאומר, ברצוני להגן על הרב - יכנס הרב תחת השורעם, אך דא עקא שהשורעם היה כמידת בחור בן 13, קטן ברוחבו וקצר בגובהו, והוכרח הרב לכפוף עצמו כדי להכניס 'ראשו' בין כותלי השורעם, ועדיין כל גופו עם מלבושיו נתמלאו בברכת שמים ממזג הגשמים אשר ירדו מחוצה לשורעם.

עבר שם יהודי בעל רכב גדול ונח שראה את המחזה הנורא, קרא האיש, אנא, יכנס הרב לרכבי ויעזור ויגן ויושיע ממים ומטר, אמר לו הרב, לא, לא, אין צורך, הנני הולך כבר עם בחור זה... למעשה, הרב הגיע לישיבה כשכל בגדיו נוטפים מים טופח על מנת להטפית. למראהו נחרדו אנשי הישיבה ושאלוהו, מדוע לא נכנס הרב לרכב, א"ל הרב, ראיתי את הנאת הבחור שיש בידו לעזור לי, הוא מרגיש טוב עם זה שהוא 'בר הכי', ולא יכולתי לקחת ממנו הנאה זאת.

יסוד גדול למדנו מתורת האי גאון, שגם ילד קטן הוא 'מענטש' ויש להתחשב ברגשותיו, וח"ו מלקחת ממנו 'הנאותיו'... כי פעמים הרבה נראה במחננו יהודים יקרים המבינים שצריך להתחשב בהרגשת הזולת, אך לא יבינו כי גם נפשו של קטן 'נפש' היא, ויש להקדיש מחשבה ותשומת לב בהם.

הגאון רבי יחזקאל אברהמסקי זצ"ל ראה פעם בעודו מהלך ברחובה של עיר - ילדה קטנה עומדת בצדי הדרכים וממורת בבכי נורא, ניגש ר"א ושאלה, מה קול הבכי אשר מגיע לאזני,

ישקו העדרים

נענתה הקטנה ואמרה כי ביישתה חברתה באמרה שהבגד שהיא לובשת איננו יפה... לבש ר"א את 'בתי עיניו' (משקפיים) ועשה עצמו כמביט בה, ונענה ואמר לה, מהרי נא אל אמך ואמרי לה בשמי שבגדך זה יפה הוא עד מאד, מיד 'נס יגון ואנחה' מעל פני הנערה, ותרץ ותגד לאמה את דברי הרב, והכל בא אל מקומו בשלום... אחר הדברים האלה אמר ר"א למקורביו זכיתי להיות 'מתדבק במידותיו של הקב"ה' מה הקב"ה מוחה דמעה מעל כל פנים (ישעי' כה ח), אף אתה הוי מוחה דמעה מעל כל פני ישראל...

פעם הילך הרה"ק ה'דמשק אליעזר' זי"ע בלוויית הגבאי ברחובה של עיר, בדרכם עברו ליד חנות של שעונים, לאחר שנתרחקו אמר הרה"ק לגבאי הבה נחזור בדרכנו ונכנס לחנות השעונים. בהיכנסם אמר הרבי למוכר זקוק אני לשעון הטוב ביותר בחנותך - כדי להעניקו במתנה לרבנית... הציע המוכר בפניו כמה שעונים, ועל כולם נענה הרבי ואמר, לא לשעונים כאלו כוונתי ולא באלה חפץ... הבא עוד כמה שעונים נאים מהם, וכך חזר ונשנה כמה פעמים, באמרו הרבנית 'מבינה' גדולה היא ע"כ חייב השעון להיות משופרא דשופרא כראוי וכיאות למבינים... עד שאמר לו הרבי, קרא נא לב"ב אולי הם יבינו מי הוא זה ואיזה הוא השעון אשר ימלא את רצון הרבנית בשלימות, וכן הווה, אחד מהשעונים שהציעו בני ביתו של המוכר נשאו חן בעיניו של הרבי, לווה סכום מעות מהגבאי, ושילם למוכר, לקח את השעון ויצא את החנות...

הגבאי לא ידע את נפשו מרוב תדהמה, מה אירע שהרבי ראה לעשות כן, להיכנס לחנות ולא אלא שקרא לבני ביתו של המוכר... שטח הלה את תמיהתו הגדולה בפני הרבי, הרי 'רבי' אתם ומדוע זלזל הרבי כל כך בכבודו, נענה הרבי ואמר לו, הנה 'להשכין שלום' בין איש לאשתו גובר ועולה על הכל, כשעברנו בסמוך לחנות זאת שמעתי איך שהמוכר גוער מאד בבני ביתו שהיא מקלקלת לו את כל מסחר השעונים, כי איננה 'מבינה'

ישקו העדרים

מאומה בטיב השעונים וביפיים, ובבערותה בעסקי שעונים הרי היא מרחקת את כל הקונים מחנותם... לכן חזרתי מיד על עקבותי, נכנסתי אל החנות, והראיתי לו שאינני סומך בבחירת השעון עליו כלל כי אם עליה, ודייקא היא ה'מבינה', ובזה בוודאי תשקוט הסערה וישוב השלום לשרור במעונם.

פעם עבר הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע ברחובה של עיר ומצא על הארץ דף הנראה כ'שמות', התכופף הח"ח כדי לטמנו יחד עם ה'גניזה', אך משהגביה את פסת הנייר מצא שאין כתוב על גבי הנייר אלא דברים ממילי דעלמא, ואעפי"כ הכניסו לכיסו. וישאלו ה'מלווה' מדוע לא השליך את הדף למקום שהיה מתחילה, ויענה הח"ח, כי לא רציתי שיצטרך עוד יהודי להטריח עצמו ולהתכופף כמוני מתוך מחשבה כי 'שמות' לפניו וישליכהו ארצה בראותו כי נייר סתמא הגביה וחוזר חלילה, ע"כ הטמנתיו בכיסי, ובזה מנעתי טרחה וצער מכמה וכמה בריותיו של הקב"ה...

